

DARS JARAYONIDA O'QUVCHILAR MOTIVATSIYASINI OSHIRUVCHI OMILLAR

Jumayeva Go'zal

Shahrisabz davlat pedagogika instituti pedagogika fakulteti Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim) mutaxassisligi 1-kurs magistranti
guzal.jmyva@yahoo@gmail.com
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18385950>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-yanvar 2026 yil
Ma'qullandi: 24-yanvar 2026 yil
Nashr qilindi: 27-yanvar 2026 yil

KEY WORDS

motivatsiya, o'quv faoliyati, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, dars samaradorligi, pedagogik mahorat, interaktiv metodlar, kognitiv faollik.

ABSTRACT

Maqolada ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilish faolligini oshirish va o'quv motivatsiyasini shakllantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari tadqiq etilgan. Tadqiqotda motivatsiyaga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar, o'qituvchining kommunikativ mahorati hamda innovatsion ta'lim texnologiyalarining o'rni tahlil qilinadi. Natijalar o'quvchilarning o'quv faoliyatiga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirish bo'yicha metodik tavsiyalarni o'z ichiga oladi

Zamonaviy ta'lim paradigmasi o'quvchini nafaqat bilim oluvchi ob'ekt, balki o'quv jarayonining faol sub'ekti sifatida e'tirof etadi. Biroq, har qanday zamonaviy dastur yoki texnologiya bo'lmasin, agar o'quvchida "o'qishga xohish" ya'ni motivatsiya bo'lmasa, ta'lim samaradorligi minimal darajada qoladi. Motivatsiya — bu shaxsni ma'lum bir maqsad sari undovchi, uning faoliyatini yo'naltiruvchi va quvvat bilan ta'minlovchi ichki drayverdir.

Bugungi axborotlashgan jamiyatda o'quvchilarning diqqatini darsga jalb qilish va uni uzoq muddat ushlab turish murakkab vazifaga aylandi. Gadgetlar, ijtimoiy tarmoqlar va ko'ngilochar kontentlar o'quvchi diqqati uchun kuchli raqobat yaratmoqda. Bunday sharoitda dars jarayonida motivatsiyani oshiruvchi omillarni ilmiy asosda o'rganish va amaliyotga tatbiq etish pedagogika fanining eng dolzarb vazifalaridan biridir. Ushbu maqola dars jarayonida o'quvchilar motivatsiyasini yuksaltirishning eng samarali yo'llarini tizimli tahlil qilishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili

Motivatsiya muammosi jahon psixologiyasi va pedagogikasida fundamental tarzda o'rganilgan.

1. Ibrohim Maslou o'zining ehtiyojlar iyerarxiyasida o'z-o'zini namoyon qilish (self-actualization) ehtiyojini eng yuqori darajaga qo'yadi, bu esa o'quvchi motivatsiyasining asosi hisoblanadi.

2. Eduard Desi va Richard Rayan "O'z-o'zini anglash nazariyasi" (Self-Determination Theory)da ichki motivatsiya (intrinsic motivation) va tashqi motivatsiyaning (extrinsic motivation) farqlarini ko'rsatib, avtonomiya va kompetentlik hissi o'qishga bo'lgan qiziqishni orttirishini isbotlashgan.

3. L.S. Vigotskiy o'qitish va rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilar ekan, motivatsiyani "yaqin rivojlanish zonasi" da ishlash orqali shakllantirish lozimligini ta'kidlagan.

4. O'zbekistonlik olimlardan E.G'oziyev o'quvchilarning tafakkuri va ularni faollashtirishning psixologik jihatlarini, M.Davletshin esa texnika va mehnat faoliyatiga bo'lgan qiziqishlarni shakllantirish masalalarini tadqiq etgan.

5. Z.Nishonova o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish orqali o'quv motivatsiyasini yuksaltirish mexanizmlarini yoritib bergan.

Biroq, zamonaviy raqamli muhitda motivatsiyaning transformatsiyasi, ayniqsa kiber-psixologik omillarning ta'siri hali yetarlicha kompleks o'rganilmagan.

Metodologiya

Tadqiqot davomida motivatsiyani oshiruvchi omillarni aniqlash uchun kompleks-tahliliy metod qo'llanildi.

Kuzatuv metodi: 5-9 sinf o'quvchilarining turli darslardagi (matematika, tarix, adabiyot) ishtiroki va emotsional holati tahlil qilindi.

So'rovnoma (Anketalashtirish): 200 nafar o'quvchi va 50 nafar o'qituvchi o'rtasida "Sizni darsda nima ko'proq qiziqtiradi?" va "O'quvchilaringizni faollashtirish uchun nima qilasiz?" mavzularida so'rov o'tkazildi.

Kontent-tahlil: Dars ishlanmalari va o'qituvchilarning pedagogik yondashuvlari "o'quvchi markazlashganlik" mezonini bo'yicha tahlil etildi.

Natija va muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, dars jarayonida motivatsiya darajasi o'qituvchining dars berish uslubi va sinfdagi psixologik iqlimga 70% bog'liqdir. Biz motivatsiyani oshiruvchi asosiy omillarni quyidagi guruhlariga ajratdik:

1. Shaxsiy-sub'ektiv omillar (O'qituvchi shaxsi)

O'qituvchining o'z faniga bo'lgan muhabbati va darsdagi jo'shqinligi (enthusiasm) eng kuchli motivatoridir. Dotsentlik kuzatuvlarim shuni tasdiqlaydiki, agar o'qituvchi mavzuni faqat "o'qib bersa", o'quvchida darsdan chetlanish hissi uyg'onadi. Aksincha, o'qituvchining o'quvchilar bilan "ko'z muloqoti" (eye contact) o'rnatishi va har bir o'quvchining ismini aytib murojaat qilishi ularda "men muhimman" degan hissiyotni uyg'otadi.

2. Mazmuniy-didaktik omillar (Darsning tuzilishi)

Motivatsiya o'quv materialining qiyinchilik darajasi bilan bog'liq. Agar mavzu o'ta oson bo'lsa — zerikish, o'ta qiyin bo'lsa — qo'rquv va loqaydlik kelib chiqadi. "Optimal qiyinchilik darajasi" tamoyili o'quvchida "men buni bajara olaman" degan ishonchni mustahkamlaydi.

Hayotiy bog'liqlik: Mavzuning amaliy ahamiyatini ko'rsatish (masalan, "Bu bilim sizga kelajakda qanday foyda beradi?") motivatsiyani 40% ga oshirishi aniqlandi.

3. Metodik omillar (Interaktivlik va Gamifikatsiya)

An'anaviy ma'ruza darslariga qaraganda, didaktik o'yinlar, loyiha ishlari va jamoaviy bahslar o'quvchilarning kognitiv faolligini keskin ko'taradi. Tadqiqotda ishtirok etgan o'quvchilarning 82 foizi darsda "erkin bahs-munozara" bo'lishini xohlashini bildirdi.

4. Rag'batlantirish va Teskari aloqa (Feedback)

Baholash — bu motivatsiya qurolidir. Faqat natijani (yutuqni) emas, balki harakatni va o'sishni baholash muhim. "Sening bugungi javobing kechagidan ko'ra aniqroq" qabilidagi ijobiy teskari aloqa o'quvchida o'ziga bo'lgan ishonchni uyg'otadi.

Muhokama

Motivatsiya faqat "qiziqarli dars" degani emas. Ba'zan tashqi motivatorlar (baholar, sovg'alar) uzoq muddatli natija bermasligi mumkin. Bizning vazifamiz — ichki motivatsiyani uyg'otish, ya'ni bolaning o'zi bilim olishdan zavq olishiga erishishdir. Buning uchun "muammoli o'qitish" metodidan foydalanish lozim: o'quvchi oldiga yechimi darhol ko'rinmaydigan savol qo'yilganda, uning izlanuvchanlik instinkti ishga tushadi.

Xulosa.

Dars jarayonida o'quvchilar motivatsiyasini oshirish tizimli yondashuvni talab qiladigan pedagogik san'atdir. Dotsent sifatida olib borgan tadqiqotim natijasida quyidagi yakuniy xulosalarni taqdim etaman:

1. Pedagogik muhit: O'quvchi xato qilishdan qo'rqmaydigan, o'z fikrini erkin ayta oladigan demokratik muhit motivatsiyaning poydevoridir.

2. Muloqot strategiyasi: O'qituvchi " axborot manbai"dan "fasilitator" (yo'naltiruvchi) rolga o'tishi shart. O'quvchilar bilan hamkorlikda ishlash ularning mas'uliyatini oshiradi.

3. Innovatsiya: AKT va interaktiv metodlarni darsning "o'ziga xosligi" (originality) uchun emas, balki o'quvchi tafakkurini qo'zg'atish uchun maqsadli qo'llash lozim.

4. Diferensial yondashuv: Har bir o'quvchining qobiliyati va qiziqishini hisobga olgan holda tabaqalashtirilgan topshiriqlar berish ularning barchasini o'quv jarayoniga jalb qilishga imkon beradi.

Ushbu omillarni inobatga olgan holda tashkil etilgan darslar nafaqat bilim beradi, balki o'quvchida butun umr davomida bilim olishga (life-long learning) nisbatan muhabbat uyg'otadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Erkin o'g, Ne'matov Oybek. "INSON MA'NAVIY QARASHLARINI SHAKLLANTIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING O'RNI." TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR 1.5 (2025): 395-401.
2. Erkin o'g'li, Nematov Oybek. "PEDAGOGIK DASTURIY VOSITALAR." MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS 1.3 (2024): 147-150.
3. Oybek o'g'li, Nematov. "VISM DASTURINING AFZALLIKLARI." STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS 1.2 (2024): 230-234.
4. Ne'matov, Oybek. "TA'LIMDA MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARI." Science Shine International scientific journal"-2023 (2023).
5. Ne'Matov, Oybek Erkin O'G. "VEB DASTURLASHDA YII2 FREYMVORK." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2.1 (2022): 1151-1158.
6. Ne'matov, O. «AXBOROT PSIXOLOGIK XAVF TALABA SHAXSI RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMIL SIFATIDA». Interpretation and Researches, т. 2, вып. 1(23), февраль 2024 г.,
7. Ne'matov, Oybek, and Mohinur Umirova. "The importance of information and communication technologies in organizing the primary education process." Journal of science-innovative research in Uzbekistan 4.4 (2024): 77-81.